

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פסח, תשס"ו
מספר 648מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח"

חג הפסח מוקדש כל-כולו לנושא יציאת מצרים, והמצווה לספר ביציאת מצרים היא אחת מתרי"ג המצוות ומחייבת נשים וגברים כאחד, פעם אחת בשנה, בליל הסדר ("והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", שמ' יג:ח). אנו מקיימים מצווה זו על-ידי אמירת ההגדה בליל הסדר.

חשיבותה של יציאת מצרים היא בזה שבמעמד יציאת מצרים נוצר עם ישראל. עיקר יציאת מצרים לא היה בשחרור בני ישראל מעבדות, אלא בהיווצרותו של עם ישראל. לפני יציאת מצרים, לא היו בני ישראל במעמד המוכר כיום כ"יהודים". הם כונו "עברים", והיה צורך לגייר אותם לפני מתן תורה. בהתאם לכך, הרמב"ם מתחיל את הלכות גיור (הלכות איסורי ביאה, פרק יג) בתיאור גיורם של יותר ממיליון בני ישראל על-מנת לשנות את מעמדם מ"עברים" ל"יהודים". הרמב"ם מסביר ששלבי הגיור של ה"עברים" כללו מילה, טבילה וקרבן (יג:א-ג). רק אחרי תיאור הגיור של יוצאי מצרים, מגיע הרמב"ם להלכות גיור לדורות, וכותב (יג:ד):

וכן לדורות, כשירצה העכו"ם להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן. מה [יוצאי מצרים מתגיירים] במילה וטבילה והרצאת קרבן, אף הגר לדורות [מתגייר] במילה וטבילה והרצאת קרבן.

במילים אלו קובע הרמב"ם, שהליך הגיור של היום הוא אותו הליך גיור שעברו יוצאי מצרים, ובעקבותיו היו ליהודים, וכך נוצר עם ישראל.

המהפך שהתחולל ביציאת מצרים מתבטא בדרכים שונות. אחת מהן היא השוני שבין תיאור תולדות עם ישראל לפני יציאת מצרים ולאחריה; התורה כוללת בתוכה גם את תולדות העולם ועם ישראל, החל מבריאת האדם הראשון, דרך האבות והאמהות, וכלה בהגעתם של בני ישראל לשערי ארץ ישראל. אולם לפני יציאת מצרים, אנו מוצאים בה פירוט קורות חייהם של יחידים - האבות והאמהות, השבטים ויוסף במצרים, משה ואהרן וכו'. אבל אחרי יציאת מצרים נמצא בתורה רק את תיאור קורותיו של העם כולו, ואין זכר לפרטים אודות חייהם של יחידים.

הדוגמא הבולטת ביותר לכך היא בתחילת פרשת "יתרו". כאשר פוגש יתרו את משה, כתוב בתורה דבר תמוה: "ויאמר [יתרו] אל משה, אני חתןך יתרו בא אליך, ואשתך ושני בניה עמה" (שמ' יח:ו). רק בדרך אגב אנו למדים על התרחשות חשובה ביותר בחייו של משה, עזיבת אשתו ובניו! והשאלות הן רבות: מתי אירע הדבר? מדוע עזב משה את משפחתו? מה הייתה תגובת צפורה על עזיבתו? מה הייתה תגובת הקב"ה? האם מדובר בציווי של הקב"ה או בהחלטה אישית של משה? שאלות אלו ורבות אחרות נשארות ללא מענה. לו התרחש אירוע דרמטי זה לפני יציאת מצרים, אפשר להניח שהתורה הייתה מקדישה לו תיאור מפורט, אך בפרשת "יתרו", אחרי יציאת מצרים, האירוע מוזכר בכמה מילים בלבד, בדרך אגב, ועל-ידי יתרו.

אחרי שנאמר בתורה שיתרו הביא אתו את צפורה ואת בניו של משה, מתאר הכתוב את המפגש החם בין משה ליתרו ("וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום, ויבאו האהלה", יח:ז). ומה עם צפורה? כיצד קיבל משה אותה ואת בניו? האם גם הם הוזמנו לאוהלו? ומה קרה לאחר מכן? האם נשארה צפורה עם משה או חזרה למדיין יחד עם יתרו? על כל הנושאים האלה יש שתיקה מוחלטת בתורה.

השתיקה הזו אינה מקרית. התורה אינה עוסקת בכל הנושאים הללו מפני שהם שייכים לחייו הפרטיים של משה ומשפחתו, לא לעם ישראל. בניגוד למפגש עם צפורה, למפגש עם יתרו נודעת חשיבות גדולה מבחינת עם

ישראל; יתרו נותן למשה עצה חשובה איך לנהל את העם, ואחר כך מבקש ממנו משה להצטרף לבני ישראל כנציג מרכזי של עם אחר. הנושאים האלה שייכים לתולדות עם ישראל ולכן הם מתוארים בתורה באריכות. אחרי יציאת מצרים אין התורה עוסקת עוד בתיאור חיים פרטיים, גם כשמדובר באיש החשוב ביותר בעם ישראל, הרי הוא משה רבנו.

הסיבה להבדל הבולט הזה בתיאור תולדות עם ישראל לפני יציאת מצרים ולאחריה, היא משום שלפני יציאת מצרים, עם ישראל לא היה קיים. היו רק יחידים, כמו התאומים יעקב ועשו, שקבעו את יחסם עם הקב"ה כל אחד לעצמו. מבין שניהם רק יעקב נחשב לעברי, ומעמדו זה - המעמד של "עברי", הוא מעמד הנרכש על ידי התנהגותו של האדם ואין הוא עובר מהאם לילדיה כדרך שעובר המעמד ההלכתי של יהודי. רק אחרי היווצרותו של עם ישראל הופיע המעמד של "יהודי" שנקבע כאשר האם היא יהודייה, אפילו אם לילדים אין שום עניין בקב"ה ובתורתו.

אפשר לראות את חשיבותה של יציאת מצרים בעיני הקב"ה גם בעניין אחר. הקב"ה מוצג בתורה שוב ושוב כמי שהוציא את בני ישראל ממצרים. בתחילת "עשרת הדברות" אומר הקב"ה, "אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמ' כ:ב וגם דב' ה:ו). הוא אינו מציג את עצמו כמי שברא את העולם ולא כמי שנתן הבטחת לאברהם, יצחק ויעקב, אלא כמי שהוציא את בני ישראל ממצרים ועל-ידי כך יצר את עם ישראל.

יתרה מזו, עצם מתן תורה נובע מהיווצרותו של עם ישראל. יחידים, כמו האבות והאמהות, אינם זקוקים לתורה. היחידים הנשגבים הללו מדברים עם הקב"ה כמו שבני משפחה מדברים עם ראש המשפחה. בנים ובנות אינם צריכים לחוקים כדי לדעת מה נדרש מהם; בתוך תא המשפחה, הכול נקבע על-ידי דו-שיח. רק אחרי יציאת מצרים, כאשר קיים עם ישראל, יש צורך במערכת של חוקים, הלא היא התורה.

לאור כל זה, אין פלא שקיימת מצווה מיוחדת לזכור כל יום את יציאת מצרים ("תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", דב' טז:ג). אנו מקיימים מצווה זו על-ידי קריאת שמע, שהפסוק האחרון בה מזכיר את יציאת מצרים. אפשר גם להבין מדוע אין התורה מסתפקת בזכירה זו בלבד, אלא דורשת מכל איש ואישה בישראל להקדיש את ליל הסדר - ערב שלם, פעם בשנה - כדי לדבר באריכות על יציאת מצרים בכל פרטיה ודקדוקיה ("וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח").

יציאת מצרים היא אירוע חשוב לכל יהודי ויהודייה עד עצם היום הזה. וכך כתוב בהגדה: "בכל דור ודור, חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". על כל יהודי באשר הוא, גם אם יצא מארצות הברית לארץ ישראל וכף רגלו מעולם לא דרכה על אדמת מצרים, לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. כי עובדת יהדותו היום נובעת מיציאת מצרים, ובמובן זה, גם הוא יצא ממצרים, יחד עם יתר בני ישראל. מכאן החובה להזכיר, ללמוד ולהדגיש זאת כל שנה מחדש בליל הסדר, וכל המרבה לספר, הרי זה משובח.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפסיקה